

Recenzie

LAIFEROVÁ, Eva – MISTRÍKOVÁ, Ludmila (eds.): Alexander Hirner (1911 – 1987). 100. výročie narodenia významného slovenského sociológa – osobnosti, vedca, vysokoškolského učiteľa. Zborník príspevkov z teoretickej konferencie – 4. 11. 2011
Bratislava : STIMUL, 2012. 107 s.

Dňa 4. novembra 2011, v deň stého výročia narodenia popredného slovenského sociológa doc. PhDr. Alexandra Hirnera, CSc. – absolventa Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, jej dlhoročného pedagóga a výskumníka, pôsobiaceho na katedre sociológie i v mnohých ďalších vedeckých inštitúciách, sa pod záštitou katedry sociológie Filozofickej fakulty UK, Sekcie sociologickej teórie Slovenskej sociologickej spoločnosti a Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied uskutočnila teoretická konferencia, venovaná Hirnerovým životným osudom a dielu.

Alexander Hirner predstavuje výnimočnú osobnosť v dejinách slovenskej sociológie. Svojím osobnostným potenciálom, intelektom, občianskou statočnosťou a charizmou zanechal nezmazateľnú stopu vo vývoji spoločenskovedného skúmania, a to nielen na Slovensku. Niet preto divu, že jeho žiaci, nasledovníci, spolupracovníci, priaznivci, široká obec akademikov a vedcov, ako aj najbližší príbuzní, využili príležitosť okrúhleho výročia jeho narodenia na zorganizovanie podujatia venovaného reflexii jeho životného príbehu ako vedca i človeka a to práve na pôde inštitúcie, ktorá bola vždy ohniskom jeho profesionálnych aktivít, na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Odborne a informačne hodnotné príspevky prezentované v rámci jednotlivých tematických blokov konferencie boli následne pod edičným vedením PhDr. Evy Laiferovej, CSc. a PhDr. Ludmily Mistríkovej, PhD. publikované v osobitnom zborníku. Obsahovo je zborník, rovnako ako konferencia samotná, tematicky rozdelený do troch logicky koncipovaných a vzájomne sa dopĺňajúcich blokov, ktoré sú postupne venované pohľadom na Alexandra Hirnera ako ľudskú osobnosť s výnimočnými charakterovými kvalitami, vedca a učiteľa.

Pred samotnými príspevkami tematicky zaradenými do jednotlivých blokov je v zborníku uvedený editorský predslov Evy Laiferovej, v ktorom výstižne pomenúva dôvody usporiadania konferencie na počesť Alexandra Hirnera a následne príhovory predsedu Slovenskej sociologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied PhDr. Rastislava Bednárika, PhD., predsedu Matice slovenskej Ing. Mariána Tkáča, PhD. a dekana Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave prof. PhDr. Jaroslava Šušola, PhD., ktoré unisono

vyzdvihujú Hirnerovu výnimočnosť na poli vedeckom i pedagogickom, rovnako ako jeho charakterovú nezlomiteľnosť v kľúčových okamihoch slovenských moderných dejín.

Osobitná pozornosť je pritom venovaná jeho zásluhám o rozvoj sociologického bádania na pôde Matice slovenskej, v ktorej pôsobil ako vedecký tajomník a zakladateľ jej sociologického odboru. Zdôrazňovaný je aj význam ním koncipovaného projektu Slovenskej encyklopédie, ktorý sa mu v zlomových 50. rokoch stal osudným. V príhovore Mariána Tkáča sa objavila aj kritika dlhoročnej absencie udelenia vysokého štátneho vyznamenania Alexandrovi Hirnerovi.¹

Prvý tematický blok uvádza príspevok jedného zo zakladateľov obnovenej slovenskej sociológie doc. PhDr. Jána Pašiaka, CSc. pod názvom Moje spomienky na docenta Alexandra Hirnera, ktorý v ňom prezentuje viacero z doteraz neznámych faktov z Hirnerovho osobného života. Zároveň vyzdvihuje jeho pedagogické kvality a pútavo približuje dramatické okolnosti jeho profesionálneho pôsobenia po prepustení z výkonu nespravodlivo uloženého a politicky motivovaného trestu odňatia slobody.

Prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc. v príspevku Spomienky na Alexandra Hirnera ocenil osobité črty Hirnerovej vedeckej metódy skúmania a interpretácie spoločenskej reality a zdôraznil jeho významné miesto v dejinách slovenskej sociológie. Považuje ho za priekopníka nových spoločenskovedných teoretických koncepcií na našom území a osobnosť, ktorej vzdelanie, erudovanosť, disciplína a pracovitosť sa natrvalo vryli do pamäti všetkým, ktorí mali tú česť s ním spolupracovať.

PhDr. Eva Laiferová, CSc. v stati s názvom Hirnerova koncepcia národa na pozadí konfliktov s dvoma totalitami identifikuje kľúčový vplyv dvoch totalitných režimov na území Slovenska na život a dielo Alexandra Hirnera. Zdôrazňuje jeho neidealizujúci pohľad na národné spoločenstvo, v časoch dominancie ideológie nacionálneho socializmu tak výnimočný, ako aj jeho vedecky orientovanú polemiku s exponentmi vtedajšieho režimu. Z metodologického hľadiska vyzdvihuje jeho aplikáciu systémového prístupu k štúdiu sociálnych javov, čoho konzekvenciou je aj prístup k skúmaniu národa ako samoregulačného systému. Autorka sa venuje aj marxistickej paradigme a jej úlohe v procese eliminácie vyučovania sociológie ako buržoáznej pavydy v poprevratových časoch a pozícii Alexandra Hirnera v uvedenom ideologic-

¹ „Alexander Hirner bol na návrh SSS pri SAV ocenený Radom Ľudovíta Štúra II. triedy, in memoriam, ktorý mu 3. januára 2012 pri príležitosti 19. výročia vzniku Slovenskej republiky udelil prezident SR Ivan Gašparovič za mimoriadne zásluhy a celoživotný prínos v oblasti sociológie a kulturológie a pozdvihnutie národného povedomia.“ (s. 113) Vedecké spoločnosti na Slovensku v roku 2013. Editor L. Macháček. Rada slovenských vedeckých spoločností. Veda, Bratislava 2013, 120 s.

kom spore. Súčasťou príspevku je aj analýza Hirnerovho prínosu k etapizácii historického vývoja sociologického skúmania na našom území na báze doposiaľ nepublikovanej práce Československá sociológia do r. 1948. Schopnosť zachovať si osobnú integritu aj v tých najťažších časoch je hodnotená ako jedna z najinšpirujúcejších vlastností Alexandra Hirnera.

V úvode druhej časti zborníka, venovanej v súlade s príslušným tematickým blokom konferencie Alexandrovi Hirnerovi ako vedcovi, sa nachádza prednáška prof. PhDr. Juraja Schenka, CSc. Alexander Hirner a anticipované trendy vývinu sociologického poznania, v ktorej Hirnerom koncipované trendy vývinu v sociológii aktualizoval v zmysle vymedzenia fraktálnych cyklov v historickom priebehu sociologického poznávania. Schenk zdôrazňuje Hirnerov systematický kontakt s najmodernejšími trendmi v sociológii a nielen v nej. Rovnako poukazuje na tri kľúčové tendencie v sociológii, identifikované Hirnerom a následne potvrdené realitou sociologického poznávania. Ide o trendy návratu človeka do sociológie, prechodu od samoregulácie k samoorganizácii a posunu od statiky k dynamike, ktoré sú v príspevku z dôvodu ich fundamentálnej pozície načrtnuté len v stručnej podobe.

Mgr. Robert Klobucký, PhD. sa v príspevku Tri Hirnerove spory o dejiny zaoberá interpretáciou vzťahu dejín a sociológie v Hirnerovom podaní, pričom zdôrazňuje jej inovatívne a humanistické zameranie. V názve naznačené spory o výklad dejín súvisia so zlomovými obdobiami slovenskej histórie 20. storočia i Hirnerovho osobného života a to so 40. rokmi a vojnovým slovenským štátom, stalinistickými 50. rokmi a začiatkom normalizačných 70. rokov. V rovine prvého sporu vedie Hirner polemiku medzi koncepciami autonómnosti slovenských dejín a slovenskej periférnosti. V 50. rokoch sa Hirner občiansky a vedecky výnimočne odvážne odhodlal na polemiku s marxistickou koncepciou dejín, i keď pochopiteľne nie v explicitnej podobe, ale na pozadí sporov o výklad významu slovenského osvietenstva a to všetko v čase, keď bola sociológia vo vtedajšom Československu vyhlasovaná za buržoáznu pavedu. Autor venuje pozornosť aj Hirnerovmu hľadaniu zmyslu slovenských dejín vo všeobecnosti a dejín sociológie na konkrétnejšej úrovni.

Vystúpenie Mgr. et Mgr. Silvie Capíkovej, PhD. publikované pod názvom Príspevok Hirnera k problematike sociálnej diferenciacie je venované časti vedeckej tvorby Alexandra Hirnera, ktorá nie je veľmi v centre pozornosti záujemcov o odkaz jeho diela. Zdôrazňuje Hirnerov pohľad na sociálnu diferenciaciu ako výsledok aktivistickej koncepcie jednotlivca.

Poukazuje na jeho prvý empirický výskum sociálnej diferenciacie založený na skúmaní vzťahu náboženstva a tolerancie, ktorý bol uskutočnený prostredníctvom využitia dotazníkovej techniky a metódy experimentu. Problematiku hierarchizácie spoločnosti podľa nej Hirner teoreticky spájaj predovšetkým s fenoménom elity, t. j. s rovinou realizácie riadiacej funkcie.

Ako výnimočný je hodnotený jeho prístup k diferenciacii jednotlivcov, ktorý je založený na hodnotení reputácie. Reputačné škály boli totiž v tých časoch i vo svetovej sociológii len v začiatkoch. Aj preto autorka vyzdvihuje Hirnerovu zásluhu na udržaní kontinuity vývoja slovenskej sociológie so zahraničnou.

Blok venovaný osobe Alexandra Hirnera ako výnimočného slovenského spoločenského vedca uzatvára stať azda najvýznamnejšieho súčasného odborníka na dejiny slovenskej sociológie PhDr. Ľudovíta Turčana, CSc. s názvom Publicistika A. Hirnera v 40. rokoch – polemiky vo vedeckých časopisoch, v ktorej analyzuje Hirnerovu polemiku s názormi dvorného ideológa Ľudáckeho režimu Štefana Polakoviča. Hirner totiž ostro kritizoval jeho prisvojovanie si jedinej a svätej pravdy, špekulácie a logicky neudržateľné postupy. Iritovala ho aj nepôvodnosť slovenského nacionalizmu, čo vo svojich publikáciách na základe dôverného poznania svetových myšlienkových trendov presvedčivo dokazoval.

Tretí a posledný tematický blok konferencie i zborníka bol venovaný Alexandrovi Hirnerovi ako pedagogickej osobnosti. Prof. PhDr. Soňa Szomolányi, PhD. v príspevku Retrospektívny pohľad na formatívny vplyv Alexandra Hirnera – sociológa a človeka uvažuje o Hirnerovom vplyve na jej generačnú skupinu z pohľadu svojho súčasného poznania a skúseností z pôsobenia v pedagogickom procese. Silu jeho osobnosti tak, ako ju vnímali jeho interní aspiranti, ilustruje napríklad na skutočnosti, že ho v súkromných rozhovoroch vždy spomínali ako „pána docenta“. Bez toho, aby k titulu pridali meno dotyčného, každý okamžite vedel, že je reč o docentovi Alexandrovi Hirnerovi. Jedine s ním bol tento titul spojený v neformálnej komunikácii.

Szomolányiovej hodnotenie Hirnerovej osobnosti reflektuje normalizačné obdobie, v ktorom sa ich kroky na pôde univerzity stretli. Samotná skutočnosť, že sa s jeho menom nespája akademický titul profesor, pri jeho odborných a morálnych kvalitách vypovedá o charaktere doby viac ako tony analýz. Szomolányi prekonáva hranice zdvorilostnej glorifikácie Hirnerovej osobnosti ako človeka a vedca a odvažuje sa aj polemicky vyjadrovať k orientácii jeho výskumu, zameraného na jej vkus možno až príliš metodologicky. Napriek tomu z jej slov cítiť rešpekt a uznanie. Oceňuje najmä jeho požiadavku konfrontácie teoretických tvrdení s poznaním reálneho sveta. Na druhej strane sa kriticky stavia k absencii reflexie samotnej reality v jeho tvorbe, ako píše, chýba jej pomenovanie toho, čo je „tu a teraz“. Alexander Hirner pre ňu napriek uvedenému ostáva príkladom človeka dokazujúceho, že aj v rokoch neslobody možno konať a žiť statočne, nekonformne a vo sfére ducha tvorivo. Záver príspevku sa nesie aj v duchu osobnej spovede, keď autorka v konfrontácii s Hirnerovými názormi uvažuje o etickom rozmere aj svojho pôsobenia vo vysokoškolskom prostredí v časoch normalizácie.

PhDr. Vladimír Krivý, CSc. vo svojom príspevku Dve aktivity z neskoršieho obdobia profesijného života Alexandra Hirnera vyzdvihuje najmä čaro Hirnerovej osobnosti. Spomína na jeho samizdatovú reakciu voči výhradám prezentovaným z pracoviska ÚV KSČ a prípravu projektu jednotnej evidencie žiakov, ktorý mal u detí počas návštevy školy zaznamenávať potenciál každého jedného z nich a tak optimalizovať ich ďalšie umiestňovanie.

PhDr. Ľudmila Mistríková, PhD. v záverečnom príspevku Sociologická analýza A. Hirnera vo výučbe súčasných študentov reflektuje prínos Alexandra Hirnera na poli metodológie spoločenských vied. Venuje sa najmä nim definovaným hlavným princípom sociologickej analýzy a to na pozadí jeho najvýznamnejších diel v metodologickej oblasti.

Zborník príspevkov z teoretickej konferencie dokumentuje nevšednú atmosféru spomienkového podujatia venovaného pozoruhodnej a nedocenenej postave moderných dejín slovenského spoločenskovedného bádania. Ako to v prípade zborníkov uvedeného charakteru býva, je konglomerátom príspevkov rôznej kvality – od zdvorilostných príhovorov plných klišé, cez práce účelovo natiahnuté na predmet vlastného vedeckého výskumu v štýle tzv. povinných jásd až po neobyčajne pútavé a sugestívne osobné výpovede ľudí, ktorí, či už ako Hirnerovi bývalí študenti, kolegovia, priatelia alebo súčasní obdivovatelia, majú k téme čo povedať a približujú širšej verejnosti mnohorozmernosť osobnostných a vedeckých kvalít človeka, na ktorého slovenská akademická obec môže byť právom hrdá.

Úspechom konferencie je skutočnosť, že príspevkov posledného typu je drvivá väčšina, a tak zborník možno odbornému i laickému publiku len vrelo odporúčať ako svedectvo minulosti, videnej cez prizmu človeka a sociológa Alexandra Hirnera v oveľa krajších farbách, ako by sa nám mohlo zdať pri čítaní učebníc dejín často veľmi smutného 20. storočia a zároveň ako inšpiráciu k odvážnym, čestným a sebavedomým krokom na križovatkách osobného i profesionálneho života.

Jozef Ružarovský

Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava